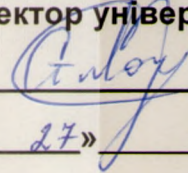

**Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
Факультет природничо-географічних і точних наук**

**ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор університету**

Самоїленко О. Г.

« 27 » січня 2022 р.

**ПРОГРАМА
АТЕСТАЦІЙНОГО ІСПИТУ З ГЕОГРАФІЇ
здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

**Освітня програма: «ГЕОГРАФІЯ»
Спеціальність: 106 ГЕОГРАФІЯ
Галузь знань: 10 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ**

форма навчання – денна, заочна

Ніжин – 2022

Освітня програма: «Географія»
Спеціальність: 106 Географія
Галузь знань: 10 Природничі науки
Освітній рівень: перший (бакалаврський) рівень
Кваліфікація: бакалавр географії
Форма навчання: денна, заочна

Укладачі:

д.г.н., проф. Барановський М.О.
к.г.н., доц. Барановська О.В.
к.г.н., доц. Філоненко Ю.М.
к.г.н., доц. Остапчук В.В.
к.г.н., доц. Шовкун Т.М.

**Схвалено кафедрою географії, туризму та спорту
факультету природничо-географічних і точних наук
протокол № 9 від 25 січня 2022 року**

**Затверджено вченою радою факультету природничо-географічних і
точних наук
протокол № 5 від 26 січня 2022 року**

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
I. Основні вимоги до знань і умінь.....	3
II. Критерії оцінювання знань і вмінь.....	5
III. Форма проведення іспиту, структура завдань.....	6
IV. Зміст навчального матеріалу.....	7
V. Література.....	17

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Атестаційний іспит з географії за спеціальністю 106 Географія передбачає оцінювання результатів навчання, визначених стандартом та освітньою програмою і проводиться як комплексна перевірка знань студентів професійно-орієнтованої як теоретичної, так і практичної підготовки за білетами, складеними у повній відповідності до програми підсумкової атестації.

Головним завданнями підготовки бакалаврів з географії є формування основних знань із предмету, що ґрунтуються на використанні сучасних інноваційних технологій, широкого географічного світогляду, вміння орієнтуватись у великому обсязі професійної інформації та застосовувати її у фаховій діяльності.

Запорукою успішності виконання поставлених завдань є опанування студентами бакалаврату загальнотеоретичних положень географічної науки, географічних законів і закономірностей, поняттєво-термінологічного апарату, основних методів дослідження географії як науки.

Відповідь студента-випускника на атестаційному екзамені повинна свідчити про сформованість у нього компетентностей: соціально-особистісних, загальнонаукових, інструментальних, професійних, а також його обізнаність у важливих загальних питаннях географічної науки.

Програма атестаційного іспиту включає фахові (географія) теоретичні та практичні питання з дисциплін, які вивчалися студентами відповідно до навчального плану.

I. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАТЬ ТА УМІНЬ

На атестаційному іспиті з фаху випускник освітнього рівня «бакалавр» повинен мати такі уміння та навички:

- 1) вільно орієнтуватися за фізичними, економічними й політико-адміністративними картами, визначати географічні координати;
- 2) проводити статистичні обчислення, аналізувати статистичні показники, будувати графіки, стовпчикові та колові діаграми;
- 3) визначати витрати води, основні характеристики і фактори стоку, будувати поперечні розрізи річки, озера;
- 4) визначати мінерали різних класів і гірські породи різного походження;
- 5) встановлювати залежність між рельєфом та тектонічною будовою, між тектонічною будовою та особливостями поширення корисних копалин;
- 6) виявляти морфологічні частини ландшафту, будувати комплексний фізико-географічний профіль;
- 7) описувати ґрунтовий розріз, визначати механічний склад ґрунту та його структуру;
- 8) вміти читати топографічні карти, вести різні види топографічних знімачів на місцевості, користуватися геодезичними інструментами;
- 9) давати загальну фізико-географічну характеристику материків та океанів, природних зон і географічних поясів за типовим планом;
- 10) оцінювати фізико-географічне положення України, аналізувати ландшафтну карту і схему фізико-географічного районування України;
- 11) будувати та аналізувати графіки динаміки показників природного руху населення, статево-вікову піраміду, карту щільності населення, визначати показники міграційної рухомості населення;
- 12) знати основні принципи розміщення виробництв різних галузей економіки і вміти застосовувати їх на практиці;

- 13) аналізувати галузеву та територіальну структуру суспільно-географічних районів чи окремих країн;
- 14) аналізувати суспільно-географічне та геополітичне положення окремих країн, їх груп чи регіонів, визначати їх роль і місце у світовому господарстві;
- 15) давати суспільно-географічну характеристику країни за типовим планом;
- 16) характеризувати суспільно-географічне та геополітичне положення України;
- 17) оцінювати природно-ресурсний та демографічний потенціал України;
- 18) аналізувати особливості розвитку, динаміку, структуру та географію провідних галузей промисловості та сільського господарства України;
- 19) складати порівняльну характеристику суспільно-географічних районів України за типовим планом.

II. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І УМІНЬ

За національною шкалою.

“Відмінно”. Студент вільно володіє понятійним апаратом, розуміє і демонструє на прикладах закономірності, природу і механізм формування та причинно-наслідкові зв'язки процесів і явищ, на поставлене питання дає аргументовану, логічно побудовану, вичерпну відповідь

“Добре”. Студент володіє понятійним апаратом, розуміє причинно-наслідкові зв'язки процесів і явищ, може самостійно або з незначними підказками викладача пояснити чинники, чинники та закономірності формування процесів і явищ; на поставлене питання дає повну відповідь з несуттєвими неточностями.

“Задовільно”. Студент володіє основним понятійним апаратом, розуміє і відтворює закономірності формування процесів і явищ, з допомогою додаткових питань викладача розкриває суть процесів і явищ; відповіді є неповними, з досить значними, проте не суттєвими неточностями.

“Незадовільно”. Студент не розуміє і не відтворює чинники та закономірності формування процесів і явищ, не має чіткого розуміння понять і термінів, відповіді на питання дає нелогічні, неточні і неаргументовані.

За шкалою ЕСТ8

За шкалою ЕСТЗ	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу (як приклад)
А	відмінно	90-100
В	добре	83-89
С	добре	74-82
й	задовільно	64-73
Е	задовільно	60-63
РХ	незадовільно з можливістю повторного складання	35-59
Р	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1-34

III. ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ ІСПИТУ, СТРУКТУРА ЗАВДАНЬ

Атестаційний іспит проводиться в усній формі. Кожен екзаменаційний білет включає три питання теоретичного та практичного змісту з дисциплін, питання яких винесені на екзамен.

Зразок екзаменаційного білета:

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет природничо-географічних і точних наук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова Атестаційної комісії
_____ (ПІБ)

«___» _____ 2022 р.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 5

для проведення атестаційного іспиту з географії

ОПП: «Географія»

Спеціальність: 106 Географія

Галузь знань: 10 Природничі науки

Освітній рівень: бакалавр

Форма навчання денна, заочна

1. Північний Льодовитий океан: загальні відомості, рельєф дна, кліматичні умови, гідрологічні особливості, органічний світ.
2. У який спосіб зображують рельєф на топографічних картах? Які горизонталі називаються основними, допоміжними, потовщеними, напівгоризонталями? Визначте, скільки основних горизонталей проходить між вершиною пагорба (відмітка 154,2 м) і його підшвою (відмітка 101,8 м), якщо переріз рельєфу даної карти становить 5 метрів. Скільки і які з цих горизонталей будуть потовщеними?
3. Поняття про світове господарство. Основні компоненти та тенденції розвитку сучасного світового господарства.

Схвалено: кафедрою географії, туризму та спорту

«___» _____ 21___ р., протокол № ___

Завідувач кафедри _____ (ПІБ)

На екзамені студенту дозволяється користуватися картами, які використовувалися у навчальному процесі.

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

4. 1. Загально-географічні питання

Етапи формування сучасної географії. Розвиток географічної науки. Сучасні уявлення про систему географічних наук, її методологічні основи. Об'єкт і предмет дослідження географії. Місце географії у вирішенні проблеми "суспільство-природа". Фізична географія (загальна землезнавство, регіональна фізична географія). Економічна та соціальна географія (загальна і регіональна суспільна географія, галузеві економіко-географічні дисципліни).

Картографія. Сутність і властивості географічних карт, їх практичне і наукове значення. Карта як джерело знань. Класифікація карт. Тематичне картографування. Географічні атласи.

Читання топографічної карти. Визначення масштабу, географічних і прямокутних координат. Вимірювання на карті відстаней і площ. Визначення кутів напрямів, номенклатури аркушів карти. Визначення картографічних проєкцій і характеру спотворень.

Поняття про міждисциплінарні напрямки розвитку географічної науки. Країнознавство і краєзнавство, їх зміст. Історична географія. Географічне ресурсознавство. Медична географія. Рекреаційна географія.

Роль географії в епоху науково-технічної революції, посилення її перетворюючого (конструктивного) значення. Проблема взаємодії суспільства і природи. Охорона і перетворення оточуючого середовища, раціональне використання природних ресурсів - загальне завдання фізичної та суспільної географії. Сучасні методи географічних досліджень. Географічний прогноз. Географічна експертиза.

Географічна література. Географічні організації в Україні і за кордоном.

4.2. Фізична географія

Загальний географічний огляд Землі. Теоретичні основи фізичної географії.

Земля як планета. Положення Землі у просторі. Фізичні властивості Землі (форма, розміри, густина, тиск, температура). Рух Землі і його наслідки (зміна дня і ночі, пори року). Розрахунок місцевого і поясного часу, тривалості дня, висоти Сонця.

Оболонки Землі (сфери). Літосфера, атмосфера, гідросфера, біосфера. Поняття про географічну оболонку.

Літосфера. Внутрішня будова Землі. Поняття про літосферу та земну кору. Континентальний, океанічний, перехідний типи земної кори. Склад земної кори. Мінерали і гірські породи. Діагностичні ознаки мінералів. Генетична класифікація гірських порід. Ендогенні й екзогенні геологічні процеси. Тектонічні рухи та їх види. Інтрузивний та ефузивний магматизм. Основні структурні елементи земної кори. Древні та молоді платформи (плити); складчасті пояси і області; сучасні геосинклінальні пояси, рифтові зони. Землетруси та їх види. Теорія глобальної тектоніки плит. Головні етапи геологічної історії Землі. Події неоген-антропогенового часу і їх значення для формування сучасних природних умов Землі. Сучасна геохронологічна шкала.

Корисні копалини. Генетичні типи корисних копалин: осадочні, метаморфічні, магматичні. Горючі, металічні (рудні) і неметалічні (нерудні) корисні копалини. Корисні копалини платформених і складчастих областей.

Рельєф Землі. Зміст таких понять як "рельєф", "форми рельєфу". Процеси і фактори рельєфоутворення. Генетичні типи рельєфу за І.П.Герасимовим і Ю.А. Мещеряковим.

Поняття про геотектуру, морфоструктуру, морфоскульптуру. Типи морфоструктури

платформенних і складчастих областей Землі. Типи морфоструктури і закономірності їх поширення. Особливості макрорельєфу материків. Основні геотектури дна Світового океану: підводна окраїна материка; перехідна зона; ложе океану; серединні хребти. Морфоструктури дна Світового океану.

Геологічні, тектонічні та геоморфологічні карти, їх зміст і легенда .

Атмосфера. Межі, склад, будова атмосфери. Походження атмосфери та її роль у житті на Землі. Взаємодія атмосфери з іншими оболонками Землі. Радіаційний і тепловий баланс Землі. Закономірності розподілу тепла на Землі. Теплові пояси. Аналіз карти річного радіаційного балансу. Аналіз карт ізотерм січні та липня. Розрахунок температури повітря на різних висотах тропосфери. Визначення зміни температури об'єму повітря при його адіабатичному піднятті або опусканні на певну висоту.

Атмосферний тиск. Розподіл поясів атмосферного тиску в нижній тропосфері. Постійні та сезонні центри дії атмосфери (області високого та низького тиску). Визначення атмосферного тиску на різних висотах. Застосування закономірностей зміни тиску з висотою для визначення абсолютної та відносної висот.

Повітряні маси. Поняття про повітряні маси. Географічні (зональні) типи повітряних мас. Повітря морське та континентальне. Поняття "атмосферний фронт". Головні кліматологічні фронти: арктичний (антарктичний), помірні (полярні), тропічні. Фронти: теплий, холодний і фронт оклюзії.

Циклон і антициклони. Поняття "циклон", "антициклон". Стадії їх розвитку. Види циклонів і антициклонів. Малі атмосферні вихори: тромби (торнадо), смерчі.

Загальна циркуляція атмосфери. Особливості циркуляції нижніх і верхніх шарів атмосфери. Головні фактори, які визначають загальну циркуляцію нижніх шарів атмосфери (тропосфера і нижня стратосфера). Поняття про вітер. Планетарна схема розподілу тиску і переважаючі вітри (пасати, західні вітри помірних широт, південно-східні в антарктичних і північно-східні в арктичних широтах). Мусони. Струминні течії. Атмосферні вихори (циклони і антициклони) - найважливіші елементи загальної циркуляції атмосфери. Широтні та меридіональні типи циркуляції атмосфери. Місцеві вітри.

Атмосферні опади. Види опадів. Генетичні види опадів. Закономірності розподілу опадів на Землі в залежності від розподілу тепла і особливостей циркуляції атмосфери. Атмосферне зволоження. Коефіцієнт зволоження. Радіаційний індекс сухості. Закономірності розподілу атмосферного зволоження: зони надлишкового, помірного та недостатнього зволоження. Визначення характеристик вологості повітря (абсолютної та відносної вологості, точки роси). Визначення висот рівнів конденсації та сублімації за різних умов. Аналіз карти ізогіет.

Погода. Визначення поняття. Елементи погоди. Класифікація погод. Служба погоди. Проблема завбачення погоди.

Клімат. Визначення поняття. Фактори кліматоутворення. Класифікація кліматів Землі (В.П. Кеппена, Б.П. Алісова). Кліматичне районування (за Б.П. Алісовим). Зміни і коливання клімату. Вплив антропогенного фактора на клімат. Проблема завбачення клімату майбутнього. Кліматичні карти. Побудова кліматичних діаграм і визначення за ними типів клімату.

Гідросфера. її склад, взаємодія з іншими оболонками Землі. Кругообіг води (вологообмін) і баланс вологи на Землі.

Світовий океан і його поділ. Фізичні та хімічні властивості морської води. Гідрологічні особливості (температурний режим води, морський лід). Динаміка океанічних вод. Хвилі. Морські течії. їх класифікація. Загальна схема поверхневих течій. Особливості загальної циркуляції вод Світового океану. Особливості рельєфу дна Світового океану і його складових частин. Ресурси Світового океану, їх сучасне використання і проблеми

охорони. Аналіз карт температури і солоності поверхневих вод Світового океану.

Води суші. Підземні води, їх види і походження. Роль підземних вод у фізико-географічних процесах. Поверхневі води (річки, озера, болота, водосховища, льодовики). Визначення понять "річка", "річкова мережа", "гідрографічна мережа", "річковий басейн". Класифікація рік за джерелами живлення і водним режимом (за А.І.Восейковим, М.І.Львовичем). Визначення морфометричних характеристик річкового басейну (площа, довжина, середня і максимальна ширина, похил) і річки (довжина, звивистість, падіння, похил). Аналіз гідрографу стоку річки. Визначення характеристик стоку річки (модуль, об'єм, шар, коефіцієнт). Визначення швидкості течії річки за допомогою поплавків і гідрометричного млинка.

Озера. Визначення поняття "озеро". Типи озерних улоговин за походженням. Географічний розподіл озер на Землі. Визначення морфометричних характеристик озера (площа, довжина, середня і максимальна ширина, порізанисть берегової лінії).

Болота, як природний комплекс. Визначення "болото" і "заболочені землі". Класифікація боліт. Закономірності розвитку і розповсюдження боліт.

Льодовики. Поняття "льодовик". Морфологічні типи льодовиків. Сучасне зледеніння Землі, його розміри, розповсюдження і динаміка. Комплексні характеристики найбільш крупних водних об'єктів Землі (річки: Амазонка, Ніл, Конго, Міссісіпі, Янцзи, Волга, Дунай, Об, Єнісей, Амур; озера: Каспійське, Аральське, Байкал, Великі Північно-Американські, озера Східної Африки). Роль поверхневих вод у ландшафті. Використання поверхневих вод. Проблема їх раціонального використання і охорони.

Поняття про біосферу. Життєві угруповання організмів. Біологічна продуктивність і біомаса різних природних комплексів. Ноосфера.

Географічна оболонка. Визначення поняття "географічна оболонка", її межі. Закономірності будови і розвитку: єдність, цілісність, ритмічність, полярна симетрія, зональність і азональність.

Географічні пояси Землі, їх коротка характеристика. Спектри висотної поясності в різних географічних поясах. Територіальні і аквальні природні комплекси.

Поняття про фізико-географічне районування. Система таксономічних одиниць. Ландшафт. Морфологічні одиниці ландшафту, принципи їх виявлення.

Географічне середовище і суспільство. Значення географічного середовища для суспільного виробництва. Поняття про природні умови та природні ресурси.

Розвиток географічної науки і сучасна фізична географія. Основні етапи розвитку географічної науки. Методи сучасних фізико-географічних досліджень. Моніторинг природного середовища.

Фізико-географічне районування. Поняття про галузеве (компонентне) і комплексне фізико-географічне районування. Система таксономічних одиниць фізико-географічного районування, яка прийнята в курсі фізичної географії материків: материк - субконтинент або група країн - фізико-географічна країна. Значення фізико-географічного районування.

Фізико-географічне огляд материків: Євразія, Африка, Австралія, Північна і Південна Америка, Антарктида. Загальний огляд, формування, тектонічна будова, рельєф, корисні копалини, клімат, води суходолу, ґрунти, рослинність, тваринний світ, сучасні ландшафти, особливості територіальної диференціації природи (широтна зональність і висотна поясність ландшафтів), фізико-географічне районування. Вплив антропогенного фактора на сучасні ландшафти. Основні екологічні проблеми. Території, що охороняються. Виявлення закономірностей у розміщенні основних форм рельєфу та корисних копалин залежно від тектонічної будови; аналіз кліматичних карт, особливостей розподілу температур і опадів на материках та в океанах; визначення типів клімату за кліматодіаграмами; встановлення закономірностей територіального розподілу поверхневих вод, водного режиму річок; виявлення чинників та особливостей

географічної зональності материків і океанів.

Фізична географія України. Фізико-географічне положення. Визначення протяжності території країни з півночі на південь, із заходу на схід. Історія дослідження території України. Особливості геотектонічної будови території України. Четвертинний період на території України і його вплив на формування сучасних ландшафтів. Найбільші басейни і родовища осадових, магматичних і метаморфічних корисних копалин України. Основні риси рельєфу України (типи морфоструктури та морфоскульптури). Геоморфологічне районування. Встановлення залежності між формами рельєфу, геологічною будовою та розміщенням корисних копалин.

Кліматичні фактори і основні особливості клімату України. Аналіз карт розподілу ізотерм січні та липня. Визначення ролі циклонів та антициклонів у формуванні погоди. Аналіз кліматичних діаграм. Кліматичне районування і кліматичні ресурси. Моря, що омивають територію України (основні особливості природи, екологічні проблеми). Внутрішні води і водні ресурси України.

Особливості ґрунтового покриву України (географія ґрунтів, їх властивості). Рослинний і тваринний світ. Установлення зв'язку між ґрунтовим і рослинним покривом. Червона книга України: рідкісні види тварин і рослин та ті, що знаходяться під загрозою зникнення. Несприятливі фізико-географічні процеси та явища.

Екологічний стан території України. Проблеми раціонального використання та охорони природних ресурсів.

Зональні та азонанальні типи ландшафтів України та їх коротка характеристика. Фізико-географічне районування України (за О.М.Мариничем, П.Г.Шищенком). Комплексна характеристика природних зон та висотних країн.

4.3. Економічна і соціальна географія світу

Сучасна політична карта світу. Основні етапи формування політичної карти світу (на прикладі Європи, Азії, Африки, Америки). Типологія країн сучасного світу. Форми правління та адміністративно-територіального устрою. Сучасні тенденції міжнародних політичних відносин.

Природні ресурси й охорона довкілля. Поняття про природні умови і ресурси, їхня класифікація. Значення природних умов і ресурсів для розвитку та спеціалізації господарства країн і районів. Нові тенденції в ресурсоспоживанні світу. Поняття природно-ресурсного потенціалу території. Проблема ресурсозабезпечення в умовах НТР і охорона довкілля. Антропогенний вплив на природне середовище. Оцінка, освоєння, охорона і відтворення природних ресурсів. Мінеральні, земельні, кліматичні, водні, рекреаційні та бальнеологічні ресурси. Методи оцінки природних ресурсів і визначення їхньої структури. Визначення ресурсозабезпеченості країн і регіонів світу окремими видами природно-ресурсного потенціалу.

Географія населення. Населення як центральна ланка в процесі суспільного відтворення. Теоретичні засади географії населення, теорії і концепції народонаселення. Динаміка, чисельність і відтворення населення світу; демографічний вибух і демографічна політика в країнах різних соціально-економічних типів. Національний (етнічний) склад населення світу. Порівняльний аналіз статевих вікових пірамід країн із різним типом відтворення населення. Визначення прогнозованої кількості населення. Визначення та аналіз просторових відмінностей у темпах приросту населення. Обчислення демографічних показників у розрізі країн і регіонів світу. Встановлення типу вікової структури населення.

Загальні риси заселеності Землі, осередки високої концентрації населення. Визначення показників розміщення населення у розрізі країн і регіонів світу. Встановлення залежності між особливостями розміщення населення і природними

чинниками території. Сучасні міграційні процеси, класифікація міграцій, особливості міграційної політики різних країн світу. Визначення головних показників міграційної рухомості населення. Географічні форми розселення, типи населених пунктів. Системи і мережі розселення. Історичні аспекти виникнення і розвитку міст, структура міських поселень. Класифікація і типізація міст за різними ознаками. Сучасні урбанізаційні процеси. Закономірності та регіональні відмінності протікання урбанізаційних процесів. Агломерації, конурбації, мегалополіси. Картографування населення.

Світове господарство. Етапи формування світового господарства. Найсуттєвіші риси та фактори розвитку світового господарства початку XXI ст. Особливості розвитку складових частин сучасного світового господарства: країн розвинутою ринковою економікою, нових індустріальних країн, найменш розвинутих країн, країн перехідної та централізовано-планової економіки.

Міжнародний поділ праці. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в сучасному світовому господарстві. Світове господарство в період НТР. Сутність і основні напрямки НТР. Поняття про науково-технічний прогрес і НТР; сутність НТР. Основні напрямки НТР. Зрушення в галузевій структурі в період НТР. Вплив НТР на розміщення продуктивних сил. НТР і оточуюче середовище.

Географія галузей світового господарства. Промисловість світу. Загальна характеристика. Зміни, що відбулися в галузевій та територіальній структурі промисловості в останні десятиріччя. Географія основних галузей промисловості світу: машинобудування, чорної та кольорової металургії, паливно-енергетичної, хімічної, лісової, текстильної. Особливості розвитку окремих галузей промисловості в країнах різного типу.

Світове сільське господарство. Природні передумови та соціально-економічні фактори розвитку сільського господарства світу. Сільське господарство і НТР. "Зелена революція" в країнах, що розвиваються. Основні географічні типи сільського господарства. Географія галузей рослинництва і тваринництва світу.

Світова транспортна система. Регіональні транспортні системи. Географія основних видів транспорту.

Міжнародні економічні зв'язки. Основні форми. Світова торгівля: товарообіг, товарна структура, географічний розподіл. Міжнародні кредитно-фінансові відносини. Науково-технічні зв'язки. Надання міжнародних послуг. Глобальні проблеми людства. Сутність глобальних проблем людства. Найважливіші проблеми сучасності: відвернення світового ядерного конфлікту і припинення гонки озброєнь; енерго-сировинна; освоєння ресурсів Світового океану; продовольча; охорона оточуючого середовища; демографічна; подолання відсталості країн, що розвиваються.

4.4. Економічна і соціальна географія країн і регіонів світу

Європа. Загальна характеристика країн Європи. Склад і економіко-географічне положення. Природно-ресурсні чинники. Демографічні чинники. Основні риси географії господарства. Внутрішні розбіжності. Північна Європа. Центральна Європа, в тому числі - Західна і Східна. Південна Європа. Економічно найрозвиненіші країни континенту - Німеччина, Франція, Італія, Великобританія. Країни Східної Європи - держави перехідного періоду економіки до ринкових відносин (Польща, Росія, Білорусь).

Азія. Територія і чисельність населення регіону. Економіко-географічне положення на торговельних шляхах із Європи в Індійський та Тихий океани. Різноманітність природних ресурсів. Населення. Демографічна ситуація, високий природний приріст, особливості розміщення населення і урбанізації. Господарство. Вузька спеціалізація господарства, експортна спрямованість, переважання сільського

господарства і видобувної промисловості. Поділ на субрегіони. Центральна і Східна, Південно-Західна, Південна, Південно-Східна Азія. Країна з найвищим рівнем економічного розвитку - Японія. Найбільші країни континенту - Китай та Індія. Країни Центральної Азії (Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Таджикистан, Киргизстан). Особливості розвитку та загальна характеристика країн Перської затоки.

Африка. Загальна характеристика Африки як регіону, в групі країн, що розвиваються. Формування сучасної політичної карти Африки в ході національно-визвольної боротьби її народів і розпаду колоніальної системи. Різноманітність природних умов і ресурсів на материк. Головні особливості населення континенту. Африка як регіон концентрації економічно найвідсталіших країн, як найменш індустріалізований регіон в світі. Провідне значення видобувних галузей. Аграрний характер економіки більшості африканських країн. Субрегіони континенту: Північна, Західна, Центральна, Східна і Південна Африка. ПАР - єдина африканська республіка, яка належить до групи високорозвинених держав.

Америка. Загальна характеристика країн континенту. Північна Америка. Держави, що розташовані в Північній Америці, їх економіко-географічна характеристика. США - головна країна світового господарства. Різноманітність природно-ресурсних факторів. Особливості формування населення. Соціально-економічні фактори розвитку господарства. Високий рівень концентрації капіталу і виробництва. Галузева і територіальна структура промисловості, сільського господарства, транспорту. Зовнішньоекономічні зв'язки. Економіко-географічна характеристика основних економічних районів. Економіко-географічна характеристика Канади. Особливості розвитку та структура економіки. Провідні галузі промисловості та сільського господарства. Особливості зовнішньоекономічних зв'язків.

Латинська Америка. Своєрідність Латинської Америки в групі країн, що розвиваються. Сучасна політична карта. Природно-ресурсні чинники. Господарство. Характер і ступінь територіальної концентрації господарства. Субрегіони: Мексика, Центральна Америка, Вест-Індія, Андійські країни, країни Північного Сходу Південної Америки, Бразилія, Ла-Платські країни.

Австралія і Океанія. Загальна економіко-географічна характеристика. Географічне положення, історія заселення, природно-ресурсний потенціал і населення Австралії. Особливості господарського розвитку країни. Основні галузі промисловості та сільського господарства. Зовнішньоекономічні зв'язки.

4.5. Економічна та соціальна географія України

Історія формування території держави. Сучасне географічне та геополітичне положення. Місце України в Європі та світі за економічним потенціалом та рівнем життя населення. Природно-ресурсний потенціал. Забезпеченість різними видами природних ресурсів. Розміщення основних басейнів і родовищ корисних копалин. Методи оцінки сумарного природно-ресурсного потенціалу України.

Населення України. Особливості демографічної ситуації. Визначення демографічних показників у розрізі регіонів України. Географія найбільших національностей. Особливості розміщення населення. Типи населених пунктів. Регіональні відмінності в рівні урбанізованості. Особливості сільського населення та розселення у розрізі регіонів України.

Загальна характеристика господарства України. Сучасні особливості розвитку та структури господарства. Трансформаційні процеси в економіці країни у пострадянський період. Секторальна та територіальна структури економіки.

Первинний сектор економіки та його місце в макроекономічних показниках. Сільське господарство як основа первинного сектора економіки. Трансформація

аграрного сектора України в пострадянський період. Структура сільського господарства. Загальна характеристика рослинництва. Структура посівних площ, обсяги виробництва та географія вирощування основних сільськогосподарських культур. Особливості та проблеми розвитку тваринництва. Динаміка та структура виробництва основних видів продукції тваринництва. Сучасна зональна спеціалізація сільського господарства в Україні.

Лісове господарство України: передумови розвитку, регіональні відмінності, принципи розміщення підприємств. Сучасні проблеми розвитку лісозаготівельної промисловості. Рибне господарство України. Структура та динаміка вилову риби й морепродуктів. Ставкове рибництво.

Добувна промисловість і розроблення кар'єрів: структура, динаміка розвитку, місце в економіці країни. Видобуток кам'яного вугілля. Сучасні проблеми розвитку вугільної промисловості. Нафтова та газова промисловість країни. Основні райони видобутку вуглеводнів. Проблеми забезпеченості України природним газом і шляхи її розв'язання.

Видобуток руд чорних металів. Основні родовища та басейни залізної руди в Україні. Динаміка та експортний потенціал залізорудної промисловості. Проблеми видобутку руд кольорових металів. Видобуток нерудної сировини для різних видів економічної діяльності. Основні басейни, родовища та центри видобутку кухонної солі, вапняків, крейди, мергелів, формувальних пісків, вогнетривких глин, будівельного каменю, графіту, каолінів тощо.

Вторинний сектор та його роль в економіці України. Промисловість як основа вторинного сектора. Динаміка, особливості розвитку та структура промисловості України.

Виробництво та розподіл електроенергії в Україні. Динаміка та структура виробництва електроенергії в Україні. Типи електростанцій. Розміщення найпотужніших електростанцій. Атомна енергетика: проблеми та перспективи розвитку. Відтворювальна електроенергетика в Україні. Проблеми та перспективи розвитку електроенергетики в Україні.

Металургійне виробництво України: історія становлення, значення для економіки країни, експортний потенціал. Структура металургійного виробництва. Основні центри виробництва чорних металів, труб, феросплавів, метизної продукції. Виробництво кольорових металів і сплавів. Райони металургійного виробництва. Проблеми та перспективи розвитку металургійного виробництва.

Виробництво машин, устаткування та обладнання. Принципи розміщення підприємств, структура та динаміка виробництва основних видів продукції. Основні центри машинобудування України. Сучасні проблеми розвитку машинобудування.

Виробництво хімічних товарів: особливості розвитку, сучасна структура, принципи розміщення підприємств. Сучасні види продукції хімічної індустрії. Виробництво дерев'яних виробів, паперу та меблів. Сучасна структура лісопромислового виробництва України. Головні центри лісопиляння, виробництва пиломатеріалів, фанери, ДВП та ДСП, паперу і картону в Україні. Виробництво поліграфічної продукції. Провідні підприємства-виробники та центри випуску поліграфічної продукції.

Виробництво будівельних матеріалів. Цементне виробництво та виробництво стінових матеріалів. Географія виробництва сухих будівельних сумішей, покривельних матеріалів, керамічної плитки.

Виробництво та пошиття одягу та взуття. Структура та основні проблеми розвитку текстильної та швейної промисловості. Основні центри виробництва одягу та взуття.

Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів. Сучасна структура виробництва, місце в промисловості країни, експортний потенціал. Виробництво борошна, круп, хліба, цукру, олії, кондитерських виробів, молочних і м'ясних виробів. Виробництво вин, спирту, соків і безалкогольних напоїв. Виробництво тютюнових

виробів.

Третинний сектор та його роль в економіці країни. Торгівля, громадське харчування як вид третинного сектора. Торговельні мережі. Освітня сфера України та сучасні проблеми її розвитку. Система охорони здоров'я: особливості розвитку та розміщення закладів, проблеми реформування. Банківські, фінансові, комунікаційні та інші види послуг. ІТ-сектор України: структура, провідні компанії.

Рекреаційний комплекс України: природні та історико-культурні передумови розвитку, сучасна інфраструктура. Рекреаційне районування України.

Транспортний комплекс України. Основні показники роботи транспорту. Структура вантажо- і пасажирообігу. Характеристика головних видів транспорту. Найважливіші транспортні магістралі, вузли та порти.

Зовнішньоекономічні зв'язки України. Динаміка, структура та географія експорту України. Товарна структура та географія імпорту України. Визначення головних показників зовнішньої торгівлі країни - сальдо та зовнішньоторговельного обігу. Інвестиційні процеси в Україні. Галузева структура та географія інвестицій. Транскордонне співробітництво як механізм активізації розвитку регіонів України.

V. ЛІТЕРАТУРА

1. Багров М. В., Боков В. О., Черваньов І. Г. Землезнавство: навчальний посібник . К.: Либідь, 2000. 387 с.
2. Барановська О. В. Фізична географія материків і океанів: навчальний посібник: у 2 ч. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя
Частина I : Світовий океан, Африка, Австралія, Океанія, Південна Америка. 2013. 306 с.
Частина II: Північна Америка та Євразія. 2018. 378 с.
3. Барановський М. О. Географія населення: навчальний посібник . Ніжин: НДПУ імені Миколи Гоголя, 2002. 191 с.
4. Барановський М. О. Економічна та соціальна географія: реальний сектор економіки: навчальний посібник . Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2018. 376 с.
5. Бездухов О.А., Філоненко Ю.М. Геологія: навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 241 с.
6. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навчальний посібник . К.: ВЦ "Академія", 2005. 704 с.
7. Гукалова І. В., Мальчикова Д. С. Вступ до фаху: географія і суспільство: навчальний посібник . Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 268 с.
8. Волошин І. І. Загальне землезнавство. Ніжин: НДПУ, 2002. 294 с.
9. Географія світового господарства (з основами економіки): навчальний посібник / Я.Б. Олійник та ін.; за ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова. К.: Знання, 2011. 640 с.
10. Економічна і соціальна географія світу: навчальний посібник (за ред. С.П. Кузика). Львів: Світ, 2002. 672 с.
11. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України: підручник . К.: Знання, 2003. 479 с.
12. Міхелі С. В. Основи ландшафтознавства: курс лекцій: навчальний посібник . Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. 214 с.
13. Міхелі С. В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 286.

14. Міхелі С. В. Фізична географія Північної Америки: навчальний посібник. К. Ірпінь: ТОВ «Видавництво «Перун», 2019. 284 с.
15. Остапчук В. В. Основи метеорології та гідрології: навчальний посібник . Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2019 . 229 с.
16. Остапчук В. В. Картографія : навчально-методичний посібник . Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2021 . 87 с.
17. Панасенко Б. Д. Фізична географія материків та океанів: навчальний посібник . Ч.1. Вінниця: ПП "Едельвейс і К", 2008. 588 с.
18. Свинко Й. М., Сивий М. Я. Геологія: підручник . К.: Либідь, 2003. 432 с.
19. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу: навчальний посібник . Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. 276 с.
20. Соціальна і економічна географія світу: навчальний посібник (за ред. Кузика В. П.). Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. 256 с.
21. Соціально-економічна географія України: навчальний посібник (за ред. проф. О. І. Шаблія. Львів: Світ, 2000. 608 с.
22. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навчальний посібник . Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
23. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: навчальний посібник . Одеса, Астропринт, 2009. 544 с.
24. Філоненко Ю. М. Геоморфологія: навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 213 с.
25. Філоненко Ю. М., Філоненко І. М. Краєзнавство: навчальний посібник для студентів факультету природничо-географічних і точних наук. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 185 с.
26. Чорний І. Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: навчальний посібник . К.: Вища школа, 1995. 240 с.
27. Шаблій О. І. Основи суспільної географії: підручник . Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 296 с.
28. Юрківський В. М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: навчальний посібник . К.: Либідь, 2001. 276 с.